

Богдан Задорожний

*асистент кафедри дизайну та основ архітектури,
Національний університет “Львівська політехніка”, Львів
e-mail: bogdan.zadorozhnyy@ukr.net
orcid: 0000-0002-1537-6428*

МИСТЕЦТВО СУЧАСНОГО ВІТРАЖУ В АРХІТЕКТУРІ ХРАМІВ УКРАЇНИ

© Задорожний Б., 2022

<https://doi.org/10.23939/sa2022.01.047>

У процесі дослідження сучасних вітражів в оздобленні храмів та каплиць проаналізовано технологію виготовлення, композиційне рішення, їх колористичну гаму та виявлено основні особливості художньо-образного виразу.

Ключові слова: вітраж, композиція вітражу, колористичне вирішення, художньо-образний вираз.

Постановка проблеми

Важливе місце в сучасній образотворчій культурі займає вітражне мистецтво сучасних храмів та каплиць. Особливу увагу привертають сюжетні вітражні композиції сакральних споруд, які вражають своєю естетикою, композицією, колористикою та художньо-образним виразом. В Україні сформувалися свої особливі традиції вітражних робіт в оздобленні храмів. Застосування вітражів, виготовлених за сучасними різноманітними технологіями шляхом художньої обробки скла в поєднанні з іншими видами декоративного оздоблення, створюють особливе емоційне світосприйняття в сучасному храмі. Вітраж як вид мистецтва сформувався в VI–VII ст., а в Україні стає відомим із XVI ст. і набуває найбільшого розквіту в XVII ст. У XVIII ст. вітражне мистецтво занепадає і в XIX ст. знову набуває розквіту т.зв. класичний вітраж. З к. XIX – поч. XX ст. і по сьогоднішній день актуальними для сакральних споруд є кольорові вітражні вікна. Вітраж як особливий вид монументально-декоративного мистецтва продовжує розвиватись і активно виготовляється у наш час за сучасними технологіями. На сьогоднішній день дослідження вітражів сучасних сакральних споруд маловивчене і надзвичайно актуальне.

Мета статті

Розглянути сучасні вітражі сакральних споруд. Проаналізувати їх композиційне вирішення і колористичну гаму та розкрити основні особливості художньо-образного виразу. Показати роль вітражного мистецтва в оздобленні сучасних храмів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Про застосування вітражів в оздобленні храмів написано доволі багато праць. Здебільшого у працях дослідників В. Чегусової, А. Проніна, Г. Тищенко, М. Голубця, П. Жолтовського, В. Овсійчука, І. Свенціцького, М. Драгана, Ю. Бірульова, К. Павловської, Ж. Бажена, Е. Мінухіна зосереджено увагу на дослідженні вітражів сакральних споруд в попередні історичні епохи. І. Гах у

своїх працях розглянула художньо-образні, колористичні та технологічні особливості творення класичного вітражу (Гах, 2020). Однак дослідженням маловивчених сучасних вітражів храмових споруд приділено мало уваги й тому існує велика необхідність у їх дослідженні.

Виклад основного матеріалу

Вітраж (франц. vitrage, від лат. vitrum) – вид монументально-декоративного мистецтва або сюжетна композиція із кольорового скла або іншого матеріалу, який пропускає світло. Вітраж монтується на металевому каркасі зі шматків скла (кольорового, з офактуреною гравіровкою, травленням і т. п. поверхнею, пофарбованого спеціальними фарбами) за допомогою свинцевої або пластмасової стрічки, яка заповнює шви між ними (Мардер, 1995). Вітражі – це особливий вид монументально-декоративного мистецтва з характерними особливостями художньо-образного виразу, складними конструкціями, де поєднується метал, дерево, цемент із листовим склом, що заповнюють віконні отвори.

Заповнення вікон вітражним листовим склом в Україні практикувалося здавна, ще з XVI–XVII ст., а в к. XIX – на поч. XX ст. у новозбудованих храмах загальну внутрішню художньо-образну структуру доповнювали вітражні вікна різної конфігурації: круглі, аркові, трапецієвидні. У XX ст. в Україні виникає сюжетний класичний вітраж із густо вкритими орнаментами. У XXI ст. в сакральних спорудах Східної і Західної традиції художниками-вітражистами М. Сосенком, Ю. Буцманюком, Д. Горняткевичем, П. Холодним створюються віконні вітражі для храмів Галичини. Цікавий композиційний задум втілює М. Сосенко у вітражній класичній сюжетній композиції в с. Підберізці 1910 р. (рис. 1). Центральне місце в композиції займає велика сцена, де Христос розмовляє з жінкою про живу воду, яку може дати їй напитися між двома симетрично розміщеними декоративними колонами, на світлому фоні міста, що створює перспективи. У спокійній кольоровій гамі домінують фіолетові, зелені пастельні кольори та яскраві сині та жовті.

Д. Горняткевич на початку 1930-х років створив для церкви Вознесіння Господнього в с. Настасів три квадратних віконних вітражі (рис. 2), зобразив на них яскраві “палаючі” рівнораменні хрести з трилисним закінченням рамен, що символізують Трійцю. Яскраві хрести на синьому тлі в круглому орнаментальному обрамленні вітражних вікон є виразними світловими домінантами, які вдало доповнюють стінопис храму.

В. Горняткевич, створюючи вітраж “Ісус Христос Вседержитель” для церкви в с. Озеряни Борщівського р-ну Тернопільської обл. в 1936–1937рр. (рис. 3), демонструє дещо новий композиційний підхід. Центральне місце займає образ Ісуса Христа, який заповнює всю площину вітражу без декоративного обрамлення виконаний в техніці розпис. Яскравий червоний колір одягу Христа на синьому з фіолетовими вкрапленнями тлі виразно контрастує з чашами вкомпонованими в орнамент над образом та під ним.

Сюжетні зображення вітражних вікон П. Холодного для церкви с. Мражниця відображають яскравий витончений мистецький стиль модерн (рис. 4). Яскраві зображення, сюжетні постаті створюють особливий настрій і атмосферу церкви. Вишукані віконні вітражі на білому прозорому тлі пропускають яскраве світло до храму, яке, падаючи на предмети, створює ефектне враження.

Нове дихання вітражне мистецтво отримало на початку 1990-х років, коли почали відкриватися храми й вітраж починає активно вивчатися, переосмислюватися художниками, вдосконалюватися і набувати нових стилістичних рис. У Львові над вітражними вікнами працюють художники Л. Медвідь, М. Шимчук, О. Янківський, А. Винту, О. Личко, Ю. Павельчук, А. Курило, І. Тарнавський, які створили унікальні вітражні шедеври для церков на теренах Галичини та за її межами (рис. 5, рис. 6). Львівські сюжетні вітражі виконано в класичному стилі в спокійній кольоровій гамі. У своїх вітражних творах вони застосовують новітні матеріали. Для цих вітражів характерна виразна композиційна цілісність, висока естетичність, символічність, авторська художня мова й манера виконання. Львівські художники-вітражисти, перебуваючи в постійному

творчому пошуку, створюють вишукані, яскраві твори мистецтва за новітніми технологіями та техніками, які прикрашають сучасні храми і створюють неповторну атмосферу.

Сучасні вітражі мають багато способів виготовлення – від спаяних між собою шматочків кольорового скла у вигляді картин чи орнаменту (класичний вітраж) до матових контурів і малюнків на склі (піскоструминне гравіювання, хімічне травлення, обробка лазером). За нових технічних способів майстрами створено безліч оригінальних вітражних творів, що вражають своєю досконалістю й естетичністю та витонченістю. Сучасні художники-вітражисти виконують вітражні ікони на високому художньому рівні за сучасними технологіями із використанням нових матеріалів та світлопрозорих конструкцій. Сучасні технології порівняно з традиційними вітражними технологіями є більш економічними й технологічними, спрощують виготовлення виробу, який водночас не втрачає естетичної цінності. Попри нові можливості, які відкрились, і надалі популярністю користуються вітражі з художньою стилістикою традиційного українського народного мистецтва. Однак в сучасних вітражах спостерігається переосмислення народних традицій і відтворення вже в нових умовах цілісного образу вітражних композицій, зберігаючи традиційні художні прийоми, кольорову палітру, символічність. Вітражні вікна у сучасних храмах з сюжетними фігурами, геометричним або квітковим орнаментом несуть не лише смислове навантаження, але й створюють особливо духовну, емоційну атмосферу.

Через вітражні вікна до храму летить багато різнобарвного світла різних відтінків, що створює надзвичайно цікаву колористичну гаму і справляє неймовірне враження на відвідувача. Для створення сюжетних композицій для класичних вітражних вікон використовується різне за формою, розмірами і кольором скло, яке скріплюється між собою свинцевими перетинками. Фрагменти кольорового скла компонуються за чіткою системою розміщення по всій площині вітража. Центральну частину вітража займають великі за розмірами сюжетні фігури, складені з великих шматків кольорового скла, які оточені орнаментом, складеним із маленьких кольорових стекол. Для міцності конструкції вітражних вікон храмів фрагменти скла спаюють перетинками різної товщини: тоншими у центральній частині композиції і товстішими по краях (Гах, 2020). Найбільші навантаження у конструктивному вирішенні вітражних вікон несуть металеві з'єднання, які виконують скріплюючу функцію. Для більшої міцності у вітражному вікні фрагменти укріплюються додатковими металевими горизонтальними чи вертикальними металевими перетинками, які слугують додатковим скріплюючим елементом цілого вікна (Гах, 2019).

Досить важливою для мистецтва вітража є колористика, де колірні площини були насичені чи густі або інтенсивні залежно від погодних днів. Протягом дня в сонячний період набувала інтенсивного яскравого звучання тепла гама кольорів, а в похмурий період дня простежувалася пом'якшена насиченість кольорових теплих відтінків та інтенсивність холодних тонів.

Для заповнень вітражних вікон використовувалося кольорове листове скло різними методами виготовлення. Для збагачення колористики кольорового листового скла вітражисти використовували різні термічні та механічні способи обробки поверхні скла: розпис, відпал, травлення чи піскоструйка. Розписи кольорового листового скла виконувались ще в період Середньовіччя та в кін. XIX – поч. XX ст. Розписи кольорового листового скла виконувались різними техніками: керамічними фарбами з органічними барвниками за допомогою пензликів, техніками тампування та продряпування. У сьогоденні, коли промисловість виготовляє велику кількість різних фарб широкої колористичної палітри, для розписів вітражного скла використовують силікатні фарби, що є сумішшю вогнетривких мінеральних пігментів із легкокоплавкими склами (флюсами), що відзначаються стійкістю до дії світла, насиченістю та розмаїтістю кольорів (Гах, 2020). Сьогодні для обробки листового скла застосовують більш прості техніки: травлення та матування за допомогою хімічних сполук, що наносяться на поверхню листового скла.

У сучасних церквах найбільш поширені вітражі, виконані у техніці Тіффані (нова збірна техніка, де скельця скріплювались легким олов'яним каркасом), що дозволяє робити конструкцію вітража більш міцнішою, елегантною і витонченішою. Невеликі сюжетні зображення святих,

майстерно вкомпоновані в овали та восьмикутну зірку, розміщено у верхній частині вікон та виконано в техніці розпису (рис. 7). Центральна частина вітражних вікон прозора, оздоблена накладними скельцями, що створює враження рельєфності та перспективи. По краях вертикалі вікна оздоблено квітковим орнаментом. У цих профільних вітражах створено спокійну гаму, де домінують яскраві сині, червоні, фіолетові та жовті кольори.

Рис. 1. М. Сосенко класичний віконний вітраж із церкви с. Підберізіці Тернопільської обл. 1910 р.

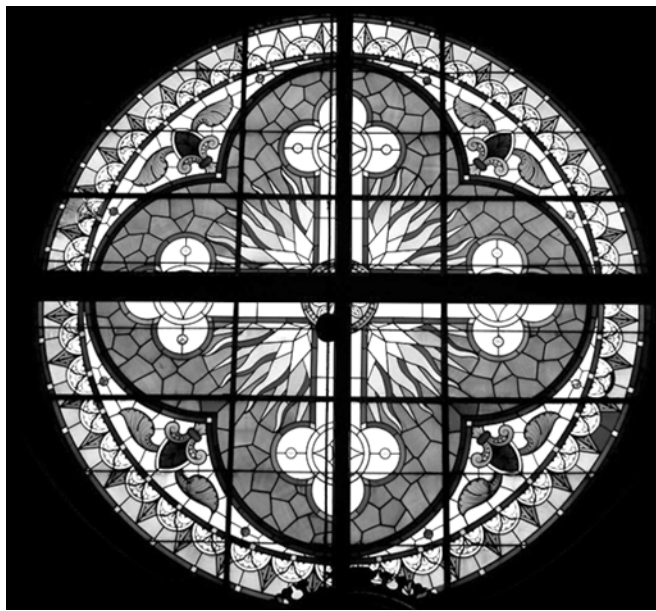

Рис. 2. Д. Горняткевич. Орнаментальний вітраж у церкві Вознесіння Господнього в с. Настасів Тернопільської обл. 1930 р.

Рис. 3.
Д. Горняткевич. Ісус Христос Вседержитель

Рис. 4. П. Холодний. Вітражі церкви у с. Мражниця (тепер у складі м. Борислав) Львівської обл., 1930-ті рр. та церкви в с. Озеряни Борцівського р-ну Тернопільської обл., 1936–1937 рр.

Рис. 5. І. Медвідь. Ангел. Церква в Отаві.
Виконали в матеріалі Ігор та Орест Гарнавські.
1999–2000 рр.

Рис. 6. А. Винту, О. Личко, Ю. Павельчук. Вітражна
інсталяція. 1999 р.

Рис. 7. Сучасні вітражні вікна, виконані у стилі Тіффані

Висновки

Вивчення сучасних вітражів сакральних споруд дає можливість визначити особливості українського вітражного мистецтва, його національний колорит.

Аналізуючи вітражі сучасних храмових споруд як вид монументально-декоративного мистецтва, можна стверджувати, що на процес формування церковного вітражного мистецтва мали вплив як українські традиційні технології виготовлення, так і європейські культурні чинники, зокрема, художня мова, композиція і колористична гама, технології виконання. Попри те варто відзначити, що сучасне мистецтво монументального вітражу має свої художні, конструктивні, колористичні та техніко-технологічні особливості. Можна з впевненістю стверджувати, що сучасні вітражні сюжетні композиції храмових споруд, виконані за прогресивними сучасними технологіями та техніками, новітніми методами обробки листового скла з використанням нових матеріалів та вдосконаленням художнього образу, вражають своєю естетикою, композицією, колористикою та художньо-образним виразом.

Усі сучасні вітражі українських сакральних споруд є високомистецькими монументально-декоративними творами і мають високу мистецьку й художню цінність.

Бібліографія

Архітектура: короткий словник-довідник / А. П. Мардер, Ю. М. Євреїнов, О. А. Пламеницька та ін.; за заг.ред. А. П. Мардера. Київ: Будівельник. 335 с.

Гак І. С., 2019. Класичний вітраж: художньо-образні аспекти та особливості виготовлення. Культурна спадщина вітражного мистецтва Західної України: збірник матеріалів теорет.-практ. конф. (Львів, 26–27 вересня 2019 р.). Львів: Центр вітражного мистецтва. 130 с.

Гак І. С., 2020. Сучасний монументальний вітраж – образно-художні, конструктивні, колористичні та техніко-технологічні особливості творення. Методичні рекомендації студентам ОР “Магістр” освітніх програм “Монументальний живопис”, “Сакральне мистецтво”, “Художнє скло”. Львів: ЛНАМ. 44 с.

References

Arkhitektura: korotkyi slovnyk-dovidnyk / A. P. Marder, Yu. M. Yevreinov, O. A. Plamenytska ta in.; za zah. red. A. P. Mardera. Kyiv: Budivelnik. 335 s.

Hakh I. S., 2019. Klyasychnyi vitrazh: khudozhno-obrazni aspekty ta osoblyvosti vyhotovlennia. Kulturna spadshchyna vitrazhnoho mystetstva Zakhidnoi Ukrainy: zbirnyk materialiv teoret.-prakt. konf. (Lviv, 26–27 veresnia 2019 r.). Lviv: Tsentrvitrazhnoho mystetstva. 130 s.

Hakh I. S., 2020. Suchasnyi monumentalnyi vitrazh – obrazno-khudozhni, konstruktyvni, kolorystychni ta tekhniko-tekhnolohichni osoblyvosti tvorennia. Metodychni rekomendatsii studentam OR “Mahistr” osvitynikh prohram “Monumentalni zhyvopys”, “Sakralne mystetstvo”, “Khudozhnie sklo”. Lviv: LNAM. 44 s.

Bogdan Zadorozhny

assistant of the Department of Design and Fundamentals of Architecture

Lviv Polytechnic National University, Lviv

e-mail: bogdan.zadorozhnyy@ukr.net

orcid: 0000-0002-1537-6428

THE ART OF MODERN STAINED GLASS IN THE ARCHITECTURE OF CHURCHES OF UKRAINE

© Zadorozhny B., 2022

An important place in modern art culture is occupied by the stained glass art of modern temples. Particular attention is drawn to the stained glass compositions of sacred buildings, which impress with their aesthetics, composition, colors, and artistic expression. Ukraine has formed its own special traditions of

stained glass work in the decoration of temples. The use of stained glass, made by modern various technologies by artistic processing of glass in combination with other types of decorative finishes create a special emotional worldview in a modern church. In the process of studying modern stained glass windows in the decoration of temples, their manufacturing technology, compositional solution, color scheme were analyzed and the main features of the artistic image were identified. The study of modern stained glass windows of sacred buildings makes it possible to determine the features of Ukrainian stained glass art and its national decoration

Analyzing the stained glass windows of modern church buildings as a form of monumental and decorative art, it can be argued that the process of formation of church art was influenced by both Ukrainian traditional manufacturing technologies and European cultural factors, including artistic language, composition, colors and performance technologies. It is worth noting that the modern art of monumental stained glass has its own artistic, constructive and technical, and technological features. It is safe to say that modern stained glass compositions of temple buildings, made by advanced modern technologies and techniques, the latest methods of processing sheet glass using new materials and improving the artistic image, impress with their aesthetics, composition, colors, and artistic expression.

Keywords: stained glass, stained glass composition, color scheme, artistic expression.